

IZVJEŠTAJ O RADU ZAVODA U 1957. GODINI

Rad Zavoda u 1957 godini tekao je u okviru godišnjeg plana koji je sačinjen saradnjom svih stručnih radnika Zavoda i usvojen na sjednici Savjeta za kulturu NRBiH. Neki predviđeni poslovi nisu mogli biti realizirani zato što su za njih nedostajala finansijska sredstva (izostale su investicije Izvršnog vijeća BiH i narodnih odbora a smanjivani su i redovni budžetski krediti). Izvjesna odstupanja od godišnjeg plana rada uslijedila su zbog toga što se Zavod, u nastojanju da mijenja svoju koncepciju više ka upravnoj i operativnoj a manje naučno-istraživačkoj ustanovi koja se bavi evidencijom i zaštitom spomenika kulture i prirodnih rijetkosti, rukovodio stavom Savjeta za kulturu NR BiH i novih zakonskih propisa koji su u međuvremenu doneseni.

Prije svega, želimo da ukažemo na nekoliko pojava i momenata koji su karakteristični za protekli period rada:

Nenadano dokidanje investicija Izvršnog vijeća BiH unijelo je izvjesnu pometnju u radu, jer smo se morali preorijentirati i u najvećoj mjeri oslanjati na

sredstva narodnih odbora. Ovi, međutim, još uvijek ne pokazuju dovoljno razumijevanja za naša traženja. Činjenica da u našoj Republici od organa zaštite postoji samo ovaj zavod i jedna Uprava u Mostaru, tj. da u srezovima, a pogotovo u opštinama nemamo ni jednog čovjeka na koga se možemo osloniti još više pojačava tu teškoću. Unutar Zavoda vođen je kurs pojačavanja poslova oko zaštite spomenika NOB-e, veće dokumentacije u konzervatorskim zahvatima i sređivanja i unapređenja evidencije, te se u tome smislu znatno uznapredovalo. Išlo se i na povećanje saradnje sa srodnim ustanovama naše i drugih republika i na veće angažovanje vanjskih stručnih saradnika. Ta saradnja bi mogla biti još sistematskija. Osjeća se da administracija Zavoda postaje sve veća i ozbiljnija, a da s druge strane nije riješeno pitanje sekretara — pravnika — pa administrativni i pravni poslovi pretstavljaju priličnu teškoću u radu.

U ovom izvještaju dajemo najprije obavještenja o opštim poslovima, a onda o poslovima pojedinih sektora. Ističemo samo važnije poslove i rezultate.

OPŠTI POSLOVI

U toku 1957 godine bilo je personalnih promjena uglavnom u administraciji (čistačice, daktilograf, ekonom). Kod stručnog osoblja promjene se sastoje u tome što je jedna tehničarka napustila službu i mjesto nje postavljen drugi tehničar, što je preparatoru otkazana služba, što je na ranije predviđeno, a odobreno mjesto rukovodioca Konzervatorske radionice — restauratora, postavljen 1 historičar umjetnosti i što je također na odobreno mjesto referenta za NOB spomenike postavljen 1 student istorije. Mjesto preparatorom nije popunjeno, jer je Zavod dobio naređenje Izvršnog vijeća da ne može imati više od ukupno 24 službenika, bez obzira što mu je privremenom sistematizacijom bilo odobreno 29. S obzirom na tu okolnost morao se 1 službenik otpustiti. Jedan službenik je postigao zvanje naučnog saradnika. Zbog ukazane potrebe sektoru arhitekture pomognuto je na taj način što je jedno vrijeme tamo radio ugovorni tehničar sa punim a jedno vrijeme sa skraćenim radnim vremenom i što je 1 administrativac jedno kraće vrijeme također honorarno angažovan za rad u tome sektoru. Nadalje je u sektoru evidencije za duži period angažovan administrator sa skraćenim radnim vremenom, u sektoru zaštite prirode premješten je 1 stalan honorarni službenik sa skraćenim radnim vremenom. U opštem sektoru nedostaje sekretar odgovarajućih kvalifikacija.

U proteklom periodu je bilo dosta posla oko izrade predloga pravnih propisa. Zavod je na razne načine učestvovao u izradi teza, a kasnije i prednacrtu novog opšteg Zakona o zaštiti spomenika kulture, zatim na izradi prednacrtu opšteg Zakona o zaštiti prirode, te na izradi nacrtu Pravilnika o radu i organizaciji Za-

voda, koji je od strane Izvršnog vijeća NRBiH krajem 1957 godine usvojen. Organizacija Zavoda se postepeno usklađuje sa Pravilnikom.

Raspoloživa finansijska sredstva u velikoj mjeri su uslovljavala rad Zavoda. U 1957 godini budžet Zavoda iznosio je ukupno dinara 16.640.000.— koji je, uz ograničenja koja su tokom godine stizala, utrošen. Investicija Izvršnog vijeća nije bilo, a narodni odbori su utrošili na održavanje i konzervatorske zahvate ukupno oko 16.000.000.— dinara. Relativno najviše sredstava dao je SNO Mostar (10.500.000.—), i NO opštine Stari Grad u Sarajevu (3.000.000.— dinara).

Na stručnom uzdizanju kadra Zavod sa svoje strane nije mnogo učinio, jer za to nije imao mogućnosti. Planirano slanje preparatora u razvijene konzervatorske radionice otpalo je zato što je Zavod ostao bez preparatora, a novodobiveni restaurator nije bio odlučan da se posveti restauraciji. U inostranstvo je upućen samo ing. Alija Bejtić koji je učestvovao na Međunarodnom kongresu arhitekata - konzervatora u Parizu i na jednoj ekskurziji u okviru toga Kongresa. Upućivanje arhitekta u Tursku, razmjena jednog stručnjaka za Italiju, te planirana studijska putovanja i prisustvovanja konzervatorskim radilištima u zemlji nisu ostvarena zbog nedostataka deviznih i dinarskih sredstava. Službenici Zavoda su aktivno učestvovali na nekoliko međurepubličkih konzervatorskih savjetovanja. Na tim savjetovanjima, kao i na Kongresu u Parizu iz našeg Zavoda podnesena su 3 referata i 2 koreferata.

Agitacija i propaganda ne može da se razvije kako bi smo to željeli zato što Zavod nije raspolagao potrebnim finansijskim sredstvima u tu svrhu i što nismo

imali organizacione jedinice ili jednog čovjeka koji bi se posvetio samo takvim poslovima. Ipak se u tu svrhu održalo nekoliko javnih predavanja i napisalo više novinskih i radio članaka. U Nedelji muzeja i zaštite spomenika konzervatori su u raznim oblicima aktivno učestvovali, a u Preparatorskom kursu Muzejsko-konzervatorskog društva održano je 7 predavanja. Inicijativom Zavoda, a materijalnom pomoći Saveznog instituta i Savjeta za kulturu NR BiH u Sarajevu je otvorena izložba konzervatorskih radova na sv. Sofiji u Ohridu. Isto tako, Zavod je sa posebnim panoom bio zastupljen na međunarodnoj izložbi u Parizu, Prilikom održavanja arhitektonsko-konzervatorskog kongresa.

Prema ranijem planu i obavljenim pripremama dovršena je redakcija »Naših starina« broj V, godišnjaka Zavoda koji je predat u štampu. U toku godine Redakcija je imala mogućnosti da u smislu novih direktiva ipak izvrši izvjesne izmjene u izboru članaka. Tako je ovaj broj orijentiran više na praktične konzervatorske radove i pitanja koja su usko vezama za to.

Iz opreznosti da se što manje pogriješi, u situaciji kada se očekuje kristalizacija kriterijuma o zaštićavanju spomenika, Zavod nije vodio kurs za donošenje novih rješenja o specijalnoj zaštiti, nego je više pripremao predloge u tome pravcu i vršio ispravke zaštite tamo gdje je situacija bila sasvim jasna. Međutim, u sektoru zaštite prirode pristupalo se i specijalnom zaštićivanju, te je tako u 1957 godini zaštićeno 40 prirodnih rijetkosti i ljepota.

U proteklom periodu Zavod nije skoro ništa učinio na zaštiti knjiškog i arhivskog materijala jer za te poslove nije imao stručnjaka i jer se očekivalo da će Državni arhiv BiH, uz svoje uže obaveze, moći preuzeti i obaveze oko konzervacije starih knjiga i rukopisa. Međutim, do toga nije došlo. Isto tako, Zavod nije proširio svoju djelatnost na spomenike etnografskog karaktera.

ARHITEKTONSKO-KONZERVATORSKI POSLOVI

U ovome sektoru radila su 3 stalna službenika (1 arhitekt i 2 tehničara).

Ovdje je bilo relativno dosta upravno-administrativnih poslova jer se radi o objektima u čijoj se egzistenciji dešavaju mnoge promjene: ili se na njima vrše građevinske intervencije, ili su oni tangirani promjenama svoje okolice (istoriski ansambl) i slično. Bilo je više operativnih spasavalačkih zahvata koji su zahtjevali izradu tehničkih dokumentacija, organizaciju poslova (ponude, ugovaranja i obračune) i nadziranje izvođenja tih poslova. Treća vrsta poslova se sastojala u tome što je, kao i ranijih godina, samo sada nešto intenzivnije, rađeno na organizovanju tehničkih snimanja spomenika (sa vanjskim saradnicima — studentima tehnike). Ta snimanja su proširena i na snimanja i crtanja konstruktivnih i dekorativnih elemenata i motiva (vrata, lukova, kapitela, baza, dimnjaka, prozorskih niša, tesarskih vezova i dr.) jer se pokazalo da postoji veliko bogatstvo takvih karakterističnih motiva u našoj Republici i da bi njihova zbirka mogla pretstavljati dragocjen dokumentacioni materijal trajne umjetničke vrijednosti i odlično pomagalo kod projektovanja restauracija ili rekonstrukcija takvih dijelova. Tako je u 1957 godini snimljen 21 spomenik u 108 listova (snimaka), a za zbirku konstruktivnih elemenata i dekorativnih motiva prikupljeno je ukupno 199 listova.

Vodeći računa i o potrebi sakupljanja tehničke dokumentacije o urbanističkim cjelinama i urbanističkim karakteristikama naših naselja starijeg doba

Jedna od najvećih teškoća u radu bilo je neriješeno pitanje smještaja Zavoda. Krajem godine došlo je do nesretnog slučaja — požara zgrade Morića hana u kojoj je bio smješten veći dio Zavoda usljed čega je Zavod već više od mjesec dana u situaciji u kojoj se uz velike napore službenika može da obavlja samo jedan dio poslova.

Posebna komisija Zavoda pregledala je sve materijale nakon požara u Morića hanu te je konstatovala štete koje su učinjene na inventaru, kartoteci, biblioteci i ostalim materijalima Zavoda. Prema nalazu te komisije štete su sljedeće: 1 — Konzervatorska radionica — 1,546.000.— dinara; 2 — Biblioteka — 2,304.985.— dinara; 3 — Fotolaboratorij — 1,611.331.— din; 4 — Kartoteka, katalog i materijali evidencije — 1,500.136.— din; 5 — Zaštita prirode — 67.780.— din; 6 — Likovni ostsjek — 61.635.— din; 7 — Naučni materijal — 150.000.— din; 8 — Ekonomat — 151.655.— din; 9 — Radijatori — 725.000.— din; 10 — Instalacije — 100.000.— din. Ukupna šteta po našoj procjeni iznosi 8,219.506.— dinara. Imovina Zavoda je bila propisno osigurana kod Državnog osiguravajućeg zavoda na sumu od 8,600.000.— dinara, pa je na osnovu toga podnesen zahtjev DOZ-u za isplatu oštete. Ovih dana radi komisija DOZ-a na procjeni štete. Postupak još nije dovršen. Požarom nije uništeno oko 40% namještaja, zatim je neoštećena fototeka i zbirka tehničkih planova, sačuvano je oko 70% stručne kartoteke te materijali koji se odnose na zaštitu prirode i zaštitu spomenika NOB.

Inače, metod rada i rukovođenja u Zavodu kao i u ranijem periodu odražavao se pored ostaloga, u tome što se sastajao stručni kolegijum i zajednički planirao (obično za period od 2 mjeseca) poslove, činio osvrte na izvršene zadatke i rješavao najvažnija pitanja koja su u toku rada iskrsavala. Za rješavanje najvažnijih pitanja pojedinih sektora postoje komisije stručnjaka kao stalnih organa Zavoda (za zaštitu prirode, za arhitekturu i za NOB spomenike), a za važnije konkretne zadatke postavljane su ad hoc komisije (na pr. kod izvoza umjetničkih predmeta, itd.).

nastavljena je u 1956 god. započeta akcija oko sakupljanja topografskih planova gradskih naselja u BiH. Zahvaljujući susretljivosti Geodetske uprave BiH, za tim katastarskih uprava u pojedinim mjestima, a i pojedincima na koje smo se obraćali Zavod je uspio da sakupi kolekciju od 39 takvih snimaka koja ima svoju veliku vrijednost.

Radi rješavanja važnijih i osjetljivijih problema zaštite arhitektonskih spomenika, za koje je potrebna konsultacija stručnjaka na široj platformi, u februaru 1957 god. Zavod je formirao posebnu stručnu komisiju pri Arhitektonskom ostsjeku od 5 arhitekata (1 je iz Zavoda). To se pokazalo vrlo korisnim. U toku godine Komisija je održala 8 sastanaka i raspravljala 32 predmeta.

Najvažniji poslovi ovog sektora odnosili su se na stvaranje tehničke dokumentacije za spomenike na kojima su se izvodili konzervatorski radovi u 1957 g. i za one spomenike za koje se predviđalo izvođenje radova u 1958 i daljim godinama. Tako je izrađeno 18 elaborata za radove na sljedećim spomenicima:

1. Bedemi i kule vratničke tvrđave u Sarajevu.
2. Gazi Husrevbegov hamam u Sarajevu.
3. Stari jevrejski hram u Sarajevu.
4. Dvije magaze dubrovačkog tipa u Halačima, u Sarajevu.
5. Dvokrilna kapija u Sinanovoj tekiji u Sarajevu.
6. Tvrđava u Jajcu.

7. Džamija Ferhadija u Banjoj Luci.
8. Tvrđava Ostrožac kod Bihaća.
9. Neogotički zamak (spomenik NOB) u Ostrošcu kod Bihaća.
10. Kuća Nurije Pozderca u Cazinu.
11. Crkva u Velikoj Kladaši (spomenik NOB).
12. Gradaševića kula u Bijeloj.
13. Dvorište Bašćaršiske džamije u Sarajevu.
14. Sahat-kula u Pruscu.
15. Dvokrilna željezna kapija i abdesthana u Morića hanu u Sarajevu.
16. Nahodov han u Sarajevu (završni radovi).
17. Kozja ćuprija na Miljacki (završni radovi).
18. Uređenja soba kao radnih prostorija Zavoda u Morića hanu u Sarajevu.

Među ovim elaboratima nalaze se 2 kompletna investiciona programa (Ferhadija u B. Luci i tvrđava Ostrožac) za radove planirane u 1958 godini.

Na osnovu tehničke dokumentacije koja je pripremljena u 1956 i 1957 god. organizirani su, nadzirani i završeni parcijalno ili potpuno sljedeći građevinski radovi:

1. Kozja ćuprija na Miljacki. Završetak radova koji su vršeni u 1956 god. Dograđena je kamena ograda, nivelisan pristupni put i izrađeni rigoli od oblutaka. Finansiska sredstva u iznosu od Din. 61.200 dao Zavod.

2. Hadži Sinanova tekija u Sarajevu. Dovršetak radova iz godine 1956: izrada i ugradba novoprojektirane drvene kapije u starome stilu, opravak krovišta i dr. Sredstva u iznosu od dinara 87.000.— dao Vukovski saborski odbor.

3. Gazi Husrevbegov hamam u Sarajevu. Obavljeni zemljani radovi na otkopavanju konstrukcije za pravljenje tehničkih snimaka projekta te uređena fasada i okolina spomenika i izvršena djelomična rekonstrukcija tambura kupolica. Radovi će se nastaviti. Sredstva u iznosu od Din. 1.496.546.— dao NOO-e Stari grad.

4. Stari jevrejski hram u Sarajevu. Obavljena statička ispitivanja stanja kamenih svodova i nosivih zidova, zatim uređenje (dersovane) fasade i izvršena rekonstrukcija prozorskih otvora i lukova s izradom i ugradbom prozorskih krila i željeznih rešetki (demira) na prozorima. Radovi će se nastaviti. Sredstva za god. 1957 u iznosu od Din. 1.187.137.— dao također NOO-e Stari Grad.

5. Dubrovačke magaze u Halačima u Sarajevu. Izrađena i postavljena nova krovna konstrukcija s novim pokrovom i predvorjem u starome obliku. Sredstva dala Jorgandžijska zadruga, koja koristi objekte. (Oko 150.000.— din).

6. Groblja na Nadkovačima u Sarajevu. Pitanje održavanja četiri zapuštena groblja na Nadkovačima riješeno je u toku godine na taj način, što je s jednog skinuta zaštita, a tri pretvorena u gradske parkovne površine s tim, da se nadgrobnni spomenici kao vrijedan kompleks u načelu imaju sačuvati u zelenilu. U organizaciji Otsjeka izrađeni su projekti uređenja parkova na prostoru tri groblja i na toj bazi izvedeni djelomični radovi na najjužnijem groblju između ulice Kovači i Trifka Grabeža (Kameni podzid i kamena ograda). I projekte i radove je finansirao NOO-e Stari grad (dinara 1.408.483.—).

7. Groblje uz Sarač Alijinu džamiju u Sarajevu, neposredno uz Hadži Sinanovu tekiju. Izvedeno prepariranje kamene ograde na čitavoj istočnoj strani. Sredstva u iznosu od dinara 93.000.— dao Zavod.

8. Višegradska kapija na Vratniku. Izvršena rekonstrukcija dijela dovratnika, kojeg su uništila kamion-

ska vozila i koji je kao takav pretstavljao opasnost za stabilitet kamenog luka kapije iznad njega. Za ovaj manji posao sredstva je dao Zavod.

9. Gazi Husrevbegov bezistan u Sarajevu. Izrađena i postavljena nova drvena daščana vrata radi zatvaranja prolaza u ruševnu unutrašnjost. Za ovaj posao manju sumu dao je NOO-e Stari Grad u Sarajevu.

10. Morića han u Sarajevu. Djelomično prepariranje pokrova, zazidavanje vodovodnih instalacija, izmjena 11 sobnih vrata i uređenje soba u južnom traktu. Uređenje soba prekinuo požar. Sredstva u iznosu od dinara 236.196.— dao Zavod.

11. Džamija Ferhadija u Banjoj Luci. Na bazi posebnog projekta i statističkog računa izvedena je u trijemu drvena konstrukcija kao podupora lukova i opterećenja kamenih stupova, koji su popucali i koje kao takve treba izmijeniti. Sredstva dalo Izvršno vijeće BiH — Din. 496.643.— (za materijal, nabavljen 1956) i Zavod — din. 428.271.— (za radove, obavljene 1957).

12. Neogotički zamak u Ostrošcu. Izvedeni i obračunati limarski radovi (kao završetak radova iz god. 1956), zatim djelomično prepariranje daščanog pokrova (šimla) i postavljena tri gromobrana s potrebnim priključcima, sredstva u iznosu od Din. 708.538.— dao NOS-a u Bihaću, Nadzor radova vodio vanjski saradnik.

13. Kuća Nurije Pozderca u Cazinu. Izmjena dotrajalog daščanog krova na čitavoj krovnoj površini s djelomičnim izmjenom i krovne konstrukcije. Sredstva u iznosu od Din. 342.000.— dao NOS-a u Bihaću. Nadzor vodio vanjski saradnik.

14. Gradaševića kula u Bijeloj. Izmjena dotrajalog pokrova na čitavoj površini krovišta, zatim opravak prozora radi zaštite unutrašnjosti od atmosferilija te parcijalni zidarski radovi u najgornjoj etaži. Sredstva u iznosu od Din. 103.000.— dao NOS-a u Brčkom.

15. Tvrđava u Jajcu. Konzervacija i sanacija bedema na glavnom, najgornjem dijelu objekta. Sredstva u iznosu od Din. 1.426.000.— dao NOO-e u Jajcu. (Radove organizirao i nadzirao arheolog Zavoda).

16. Česma Mehmed-paše Sokolovića u Sokolovićima kod Rudog. Na bazi ranije prikupljene dokumentacije i izrađenog projekta izvedena rekonstrukcija najvećeg dijela objekta. Sredstva u iznosu od Din. 65.000.— dao je NOS-a u Goraždu.

17. Grčki most ili Kamenita ćuprija na Gabelskom potoku kod Ustikoline. Izvršena izmjena gornjeg stroja kolovoza i ugrađen zaštitni sloj betona protiv prodiranja vode u unutrašnjosti konstrukcije, zatim dersovanje jednog i drugog čela mosta na posebnoj metodi, te izrada potpuno novog potpornog zida uz sjeverni prilaz mostu. Sredstva u iznosu od Dinara 220.000.— dao NOS-a u Goraždu.

Osim ovih radova, bio je organizovan i početak rad na opravi crkvene zgrade u Velikoj Kladaši, ali je odmah obustavljen zbog spora sa vjerskom organizacijom o namjeni objekta. Finansiska sredstva u visini od Din. 1.200.000.— bio je osigurao SNO Bihać, a nadzor je bio povjeren vanjskom saradniku.

Za pripreme, zatim za građevne radove, kao i za razna tehnička snimanja i honorare Stručne komisije izdato je ukupno 8.336.109.— dinara.

Od ukupne sume Zavod je finansirao pripreme radove (282.087), sitnije i više spasavalačke građevinske radove (818.667.— dinara), sva tehnička snimanja (1.324.436.— din) i honorare Komisije (56.700.— din) u ukupnom iznosu od Din. 2.481.890.—, narodni odbori su finansirali sve ostale građevinske radove u ukupnom iznosu od Din. 5.617.219.— (ne računajući tu 1.408.483.— dinara komunalnih sredstava za groblja u Sarajevu), a ostali 237.000.— dinara.

LIKOVNI SEKTOR SA RADIONICOM

U Likovnom otdjelu zaposleni su 2 istoričara umjetnosti, a u Radionici je radio 1 istoričar umjetnosti-restaurator.

Djelatnost ovog sektora odvija se na osnovu godišnjeg plana uglavnom na evidentiranju spomenika iz oblasti likovnih umjetnosti i na konzervaciji najviše ugroženih, zatim na pribavljanju podataka za manjkavo ispunjene kartone ranije evidentiranih i zaštićenih spomenika. Posebno su vršeni komisiski pregledi ugroženih spomenika na terenu, uz pomoć vanjskih stručnjaka. Jedan dio planiranih poslova na terenu nije mogao biti obavljen radi pomanjkanja finansijskih sredstava za putovanja.

Izvršeno je evidentiranje spomeničkog fonda u bazenu Trebišnjice, koji će radi izgradnje hidrocentrala biti potopljen ili radovima izgradnje akumulacionog jezera biti ugrožen. U poslovima su učestvovali saradnici iz Uprave u Mostaru i Muzeja u Trebinju. Ovom akcijom Zavod je dobio jasan uvid o broju i kvalitetu, kao i o potrebama zaštitnih intervencija na spomenicima u ovome području.

Evidentiranjem spomeničkog materijala u Livnu naišlo se na veliku i vrijednu zbirku od 83 komada starih slika i 2 vrlo vrijedna predmeta umjetnog obrta u srpsko-pravoslavnoj crkvi. Među slikama je veliki broj takvih koje imaju znatnu umjetničku vrijednost. To su ikone srpske, makedonske, grčke, kritske, italokritske, vojvođanske i ruske škole, rađene u vremenu od XV do XIX vijeka. Od važnosti je za domađu istoriju umjetnosti pronalazak još jednog dosada nepoznatog većeg djela sarajevskog slikara u stručnoj literaturi poznatog pod oznakom »R«. Zatim pronalazak, jednog djela iz 1843 god. dosada nepoznatog slikara Jovana Nikolića koji je, izgleda, jedno vrijeme živio i radio u Carigradu. Neobična je pojava slikara Mansfelda Ag. sa velikim platnom na kome je prikazan sv. Sava. Od velike je vrijednosti pronalazak jedne kovane srebrenе petohljebnice koju je, prema zapisu, radio 1844 god. zlatar Todor Mihić iz poznate sarajevske zlatarske porodice, te jednog velikog pozlaćenog krsta u finoj filigranskoj tehnici od beogradskog zlatara Nikole Stojsavljevića iz 1919 godine.

Djelatnost ovoga sektora na praktičnim konzervatorskim radovima na terenu i u radionici odnosila se na freske i ikone.

U prvom redu nastavljen je i završen rad na čišćenju fresaka u crkvi Lomnici kod Vlasenice. U radnoj ekipi su učestvovali i vanjski saradnici. Oprato je i mehanički očišćeno oko 60 m² slikane zidne površine. Sada se uz otkrivanje živopisa, publici i naučnim radnicima radi proučavanja, jasno uočavaju dalje zamašne konzervatorske potrebe. Nužno je da se plombiraju manje oštećena mjesta, da se na nekoliko mjesta izvrši injektiranje podklobučenog sloja maltera. Pored toga, u ovoj crkvi će se morati i inventar dovesti u ispravno stanje, te izvesti ponovo konzerviranje poznatih Longinovih ikona. Naime, Zavod je preko svojih stručnjaka, prateći stanje tih ikona poslije njihove konzervacije, koji je prije nekoliko godina obavljen posredstvom Saveznog instituta u Beogradu, ustanovio da su one slabo konzervirane. Poslije pregleda zajedničke komisije došlo se do istog zaključka pa je Savezni institut primio na sebe da izvrši ponovno konzerviranje 13 ikona, radi čega su one u 1957 godini prenesene u Beograd. Osim tih, Savezni institut je primio i prenio još 11 Longinovih i drugih ikona iz Lomnice na konzerviranje u svojoj radionici.

Zanimljiv konzervatorski zahvat izvođen je na zidnim slikarijama Sinanove tekije u Sarajevu koje su slijeganjem zidnih masa i krečenjem i popravljanjem bile oštećene (sloj maltera sa slikarijama odvojio se od svoje podloge koja je vremenom postala neravna i puna rupa, neke podloge su zbog ranijih bojenja postale porozne itd.). U prethodnim radovima Savezni institut u Beogradu je pomogao analizom izvjesnog materijala u svojoj laboratoriji. U toku godine izvršeni su glavni radovi injektiranja na velikoj rozeti (promjera 3,5 m²) i na kaligrafskim dekorativnim radovima u trijemu tekije (površine od 20 m²). (Uzred su otkriveni pod slojem kreča i kaligrafski radovi u simahani tekije, naročito oko mihraba, koji će se morati oslobađati krečnih premaza samo struganjem skalpelima). U toku gornjih zahvata pronađeni su zapisi dvojice majstora — kaligrafa koji su na ovim dekoracijama radili 1745 do 1748 godine.

Treći, također ekipni posao na zaštiti zidnih slika bio je u crkvi manastira Dobričeva kod Trebinja. Uz pomoć spoljnih saradnika tu se skidao nanos sedrene skrame i salitre sa fresaka. Tako je tom prilikom definitivno očišćena kompozicija Strašnog suda u priprati i niz dopojasnih portreta raznih svetaca u naosu crkve. Ovim poslom dobio se uvid u pravu vrijednost živopisa Dobričeva. Po svemu izgleda da ćemo morati pristupiti delikatnim radovima skidanja fresaka sa zidova, ako crkva zaista moradne biti potopljena, a to je posao koji premašuje stručne i tehničke snage naše Republike.

U toku godine vodila se briga i o stanju fresaka u crkvi manastira Zavale i crkvi u Trijebnju. Ustanovljeno je da su te freske veoma vrijedne a veoma ugrožene, te su predviđene mjere njihovog spašavanja. Kako naše snage nisu dovoljne za sve te intervencije, zamolili smo Savezni institut da preuzme konzervaciju Zavale na što je ovaj pristao i već u planu svoga rada 1958 god. predvidio prve radove.

Izvršena je još jedna intervencija na crkvi u Arandelovu, kod Trebinja. Popravljen je gromom oštećeni zvonik i krov i očišćene su freske i inventar od zagađivanja ptica i slijepih miševa. U ovim poslovima stručno je saradivala Uprava u Mostaru a finansijski SNO Trebinje.

U radionici Zavoda izvršena je konzervacija čitavog ciklusa ikona od 22 komada iz zbirke Stare pravoslavne crkve u Sarajevu. Te ikone potiču od dosada nepoznatog slikara s kraja XVIII i početka XIX vijeka koji je bio blizak ruskim ikonografima i služio se njihovim tehničkim manipulacijama. Pored toga, izvršeno je čišćenje od čadi, prskotina voska i druge prljavštine, slike Smrt sv. Josipa iz zbirke pravoslavne crkve u Stocu. Slika potiče iz srednjevjekovne crkvice u Ošaniću, rad je italokritskog slikara iz kraja XV vijeka.

Pod nadzorom stručnjaka ovog sektora izvršena je restauracija bojenog sloja šadrvana pred Gazi Husrevbegovom džamijom u Sarajevu.

Požarom u Morića hanu pričinjene su relativno velike štete ovome sektoru Zavoda. Tako je potpuno uništena konzervatorska radionica sa inventarom i materijalom, izgorjele su 52 kopije fresaka, svi dosijei (13) o radu na konzervaciji pojedinih spomenika sa dokumentacionim materijalom, među kojima dosije o tadašnjim radovima na Sinanovoj tekiji sa brojnim komisijским izvještajima i prilogima dokumentacionog karaktera.

ZAŠTITA PRIRODE

Na ovome sektoru radila su 2 stalna i 1 honorarni službenik sa skraćenim radnim vremenom.

Rad na zaštiti prirode i prirodnih rijetkosti u 1957 godini nastavljen je i vršen na osnovu plana rada za 1957 godinu, koji je odobren od Komisije za zaštitu prirode, Zavoda i Savjeta za kulturu NRBiH.

Danas se u svijetu općenito smatra erozija, neprijateljem broj 1, te se u svim zemljama posvećuje ogromna pažnja borbi protiv erozije. Zavod u 1957 godini završio je terenske radove u Varešu i okolini, gdje su još uvijek aktivne veoma jake bujice. Isto tako su vršeni radovi u dolini Neretve od izvora do Glavatičeva, gdje erozija vrši još uvijek veoma razorno dejstvo. Sa Sekretarijatom za šumarstvo već su preduzete a i dalje će se preduzimati akcije, da se erozija spriječi odnosno da se štetne posljedice smanje.

U cilju zaštite naših sedrenih područja i objekata na njima (vodopad Jajce, vodopadi na rijeci Janji, izvori Plive i Janja, Mokranjske Miljacke i dr.), vršeni su radovi na terenu. Preduzete su mjere da se spriječi erozija, kao i da se sačuvaju vodopadi u Jajcu i sedreno područje, te je izrađen generalni plan za popravak i konzervaciju vodopada, u zajednici sa Elektroprojektom i investitorom (Elektro Vrbas u Jajcu).

Neretva čitavim svojim tokom od izvora do Mostara pretstavlja neisprnu riznicu najraznovrsnijih prirodnih znamenitosti. U vezi izgradnje hidrocentrala u dolini Neretve, vršeni su terenski radovi pa su evi-Pridvorice. Gornjeg i Donjeg Krupca. Čeljine Pećine, evidentirani i proučeni mnogi objekti kao što su izvori klišura Gradina, Veletin i dr., vodopad kod Močila, Djevičin Vir i drugi objekti.

U ovoj godini će se vjerovatno osnovati prvi naš nacionalni park Prenj, te su u vezi s tim vršeni terenski radovi u Crnoj Gori, u Durmitoru i u Prenju. U tome smislu vršeni su i terenski radovi sa spoljnim saradnicima u dolini Rame, u području Boračkog i Jablaničkog jezera. Svi su objekti evidentirani, uzeta je dokumentacija, te će se neki od objekata staviti pod zaštitu države.

U prošloj godini izdvojen je dio Kozare planine kao historijska šuma, te su vršeni na terenu radovi u cilju trajne zaštite ovog rezervata, a isto tako su uzeti svi podaci za spomenike NOB-e da bi se provela rekonstrukcija najznačajnijih objekata kao što su bolnice, štamparije, štabovi i dr.

Također su izvršeni radovi u Sutjeski, Perućici i Zelengori, na terenu, u cilju evidentiranja prirodnih rijetkosti, spomenika NOB-e i provođenja trajne zaštite. O ovom području izradit će se docnije poseban elaborat.

Pronađeno je na terenu u planini Triglavu, Livnu, novo nalazište runolista, koji spada u rijetke biljke na našem području, te su preduzete mjere, da se ovaj raritet trajno zaštiti od svih prolaznika.

Izrađen je od strane SNO Mostar plan za melioraciju Hutovog Blata. Prema tome planu već u 1958 godini, počće se sa isušivanjem Donjeg (Svitavskog) jezera, u cilju dobivanja novih površina livada i pašnjaka. Namjerava se isto tako posjeći u Deranskom jezeru veći dio poljskih jasenova, da bi se dobile nove površine za košnju trave. Radi ovih i drugih problema u Hutovom Blatu je bila Komisija od predstavnika šumarstva, NOS Mostar, NOO Stolac i našeg Zavoda, koji su pregledali sve objekte i donijeli potrebne zaključke.

Kako su još uvijek velike štete u pećinama, od posjetioca, vršeni su komisijski radovi u Biambarskoj pećini, te je izrađen idejni program radova za uređenje i otvaranje pećina najširim masama posjetioca.

Na taj način pećina će biti pristupačna, uz ostale, u prvom redu svoj omladini, te će se propagandno time ogromno polučiti na zaštiti naših pećina.

U oktobru 1957 godine održano je treće međurepubličko savjetovanje o zaštiti prirode u Beogradu, kome je prisustvovao i naš predstavnik. Najglavnije pitanje savjetovanja bilo je pretres prednacrtu novog saveznog zakona o zaštiti prirode. Uputunjen prednacrt dostavljen je našem Zavodu, te potom upućen raznim zainteresovanim ustanovama, društvima i preduzećima na mišljenje i nove predloge. Razmatrani su i svi aktuelni problemi zaštite prirode u našoj zemlji.

Radi pomanjkanja finansiskih sredstava nisu izvršeni na terenu mnogi poslovi koji su bili planom predviđeni.

Speleološko društvo NRBiH po karakteru svoga rada obavlja mnoge poslove za koje je zainteresovan Zavod. U 1957 godini, Društvo je vršilo, na osnovu ugovora sa Elektroprojektom, istraživačke radove u Dabarskom i Fatničkom polju, a u vezi izgradnje hidrocentrala na Trebišnjici. Krajni cilj je bio da se ispituju glavni hidrografske objekti i da se po mogućnosti utvrde hidrografske veze između ova dva polja. Ispitani su mnogi objekti, te se neke pećine i ponori, Velika pećina, Ponikva, Ponor Obod i dr., biti stavljeni pod zaštitu. Cjelokupan elaborat predat je Elektroprojektu u dalji rad.

Zavod je saradivao sa svim sličnim ustanovama, društvima i preduzećima, po raznim pitanjima kao što je napr. Perućica, Kozara, Sutjeska, Hutovo Blato i dr.

Veoma važno pitanje zaštite naših rijeka od zagađivanja rješavano je sa Ribarskim institutom, Ribarskim udruženjima i dr. Tako je pokrenuto pitanje zaštite Drine od zagađivanja azotare u Goraždu, Bosne od željezare Zenica, Spreče od koksare i fabrike sode Lukavac i drugo.

Sa zainteresovanim je rješavano pitanje uređenja Trebevića, Martin Broda, Jajca i dr., te su ova pitanja naročito pretresana sa turističkim i hortikulturnim društvima. Da bi sačuvali naše raritete, stara stabla, uspostavili smo saradnju i izmijenili iskustva sa zavodima za zaštitu prirode Čehoslovačke, Austrije, Belgije i Poljske.

U cilju agitacije i propagande općenito za zaštitu prirode napisan je članak za »Naše starine« o novim objektima, te više članaka za »Zaštitu prirode« u Beogradu, za »Narodni šumar« u Sarajevu i dr.

U kancelariji je izvršeno popunjavanje postojećih i novih kartotečnih listova, izrađena nova rješenja i otposlata svim zainteresovanim. Također je rađeno na sređivanju fototeke, kartoteke, biblioteke, hemeroteke, herbariuma rijetkih vrsta kao i na drugim poslovima. Nažalost, zadnjim požarom u Morića hanu neke su nam zbirke sa herbariumom i drugim materijalom propale, te će se na nekim predmetima morati iznova započeti sa radom.

Na osnovu izvršenog terenskog rada i nakon konsultovanjima sa zainteresovanim, te poslije odobrenja po Komisiji za prirodne rijetkosti, Zavod je stavio pod zaštitu države u 1957 godine 40 objekata i to: 10 starih stabala i aleja, (stara koščela u Gabeli, međeđa leska u Sočanima, pećina u Dobrim vodama, Kalinovik, Jama Velikog Tegara, klisure Sijeračke Stijene, Samar na rijeci Bistrici, biljka mesožderka), 30 pećina, klisura i ponora, 10 izvora, jezera i vodopada (izvor Mliništa, Glacijalna jezera na Treskavici planini, izvor Klokota kod Bihaća, Blatačko jezero na Bjelašnici planini i dr.).

ZAŠTITA SPOMENIKA NOB

Referat za NOB spomenike dobio je i drugog referenta i pretvoren je u otsjek. Rad je bio u okviru plana, ali se uvidjelo da je godišnji plan bio prevelik i da je obuhvatao poslove koji su više ovisili od drugih faktora, pa je u tome smislu pretrpio izvjesne korekcije. Inače je na ovome sektoru bilo dosta posla, koji se najvećim dijelom sastojao od evidencije spomenika.

Anketa o popisu spomenika trebalo je da se završi do polovice godine. I pored mnogobrojnih urgencija, ni do danas nije pristigao materijal iz svih opština BiH (Trebince, Mostar, Drvar, Prijedor, Kladanj i dr.) tako da to zakašnjenje otežava druge predviđene radove u vezi sa Anketom. Ipak se ovom akcijom mnogo postiglo i ona je u cjelini dobro izvedena. Stigli materijali sa 180 opština govore o 3000 raznovrsnih spomenika NOB, Radničkog pokreta i socijalističke izgradnje.

U znaku dopunjavanja manjkavih podataka i pomoći narodnim odborima da svoj posao uspješnije obavje ostvarena su putovanja referenata na terene oko Dervente, Bos Broda, Prnjavora, Sarajeva, Srednjeg, Mostara, Jablanice, Seonice, Šekovića i Živinica. Provjeravanje i popunjavanje podataka vršeno je i korištenjem postojeće literature. Znatno broj spomenika je slanjem fotografa sniman na terenu, a povremeno su angažovani i vanjski saradnici (studenti Tehničkog fakulteta) radi tehničkog snimanja najvažnijih objekata u Jajcu, Drvaru, Foči, Rudom, Čajniću, Miljevini, Rogatici, Srednjem i Sarajevu.

Na osnovu svih prikupljenih materijala stvoren je popis svih spomenika po opštinama i vrstama, sa kratkom karakteristikom, (a za fotosnimke su napisane odgovarajuće legende i oni su nalijepljeni na svoje kartone). Ovi opisi su u formi knjiga. Sada se putem

posebne stručne komisije vrši selekcija (šta jest a šta nije spomenik) i klasifikacija spomenika po rangu (saveznog, republičkog i zavičajnog značaja). Kada se kompletiraju podaci Ankete i kada se obavi analiza dobivenih materijala, Zavod namjerava da Savjetu za kulturu NRBiH o tome podnese posebnu informaciju i zamoli diskusiju radi dobijanja jedinstvenog stava u odnosu na zadatke službe zaštite ove vrste spomenika.

Radi uspješnijeg obavljanja svih poslova ovoga sektora u toku godine održavan je dosta uzak kontakt sa Glavnim odborom Saveza boraca NOR-a BiH, a održano je nekoliko sastanaka Kordinacionog odbora (Savjet za kulturu BiH, Glavni odbor Saveza boraca, Istorisko odjeljenje CK SK, Muzej Narodne revolucije i Zavod) kao i sastanaka sa pojedinim predstavnicima zainteresiranih faktora.

Na inicijativu našeg Zavoda održan je krajem 1956 godine Međurepublički sastanak konzervatora o problemima zaštite spomenika NOB u Zagrebu, a potom, početkom 1957 godine, Međurepubličko savjetovanje zavoda, muzeja, glavnih odbora Saveza boraca i drugih faktora u Beogradu za koje je sastanke napisan referat u ovome Zavodu. Na savjetovanju u Beogradu su doneseni zaključci koji nam služe kao putokaz u radu.

U toku protekle godine izvršeno je ustrojavanje posebnih kartona za 40 ranije specijalno zaštićenih spomenika. Od novih spomenika, na zajednički predlog Narodnog odbora, organa šumarstva i ovoga Zavoda, Izvršno vijeće je donijelo odluku da se jedan dio područja Kozare proglasi istoriskom šumom, a u pripremi je i predlog da se dio Sutjeske također proglasi zaštićenim područjem.

ARHEOLOŠKI SEKTOR I ZAŠTITA NADGROBNIH SPOMENIKA

Pregledan je teren Bratunac-Srebrenica-Sase radi utvrđivanja predmeta i okvira zaštitnih radova na ostacima rimskog rudarskog grada Domavie a u vezi s aktivizacijom rudarstva na tome području. Nakon uvida izrađen je Investicioni program sa dokumentacijom kao osnov za istraživačke i zaštitne radove.

Obavljeno je rekognosciranje terena i utvrđivanje arheoloških lokaliteta u području Trebišnjice, zatim Donje Bosne i Usore, a izvan plana i terena oko Trnova.

Obavljen je sistematski informativni obilazak terena u zapadnoj Hercegovini na području Ljubuškog, Lištice, Posušja, Duvna i Prozora sa zadatkom prikupljanja novih podataka i agitacije kod narodnih odbora i škola.

Izvršene su intervencije kod slučajnih nalaza spomenika u Čiperovinama kod Bijeljine gdje su otkriveni grobovi i ostaci rimskog naselja. Spašen je nalaz iz 4 groba ilirskih ratnika u Kačanju kod Bileća. Izvršeno je prikupljanje ostataka preistorijskog naselja na gradilištu tvornice duvana u Pofalićima. spašen je nalaz preistorijskih brončanih predmeta u Osredku kod Bos. Krupe, rimski spaljeni grob u Mokrom kod Lištice, kasnoantički sarkofag u Vinjanima i nadgrobni cippus iz I vijeka u Borasima.

Vođena je briga o arheološkim iskopavanjima u vezi sa planom koji je stvoren na Savjetovanju arheologa BiH početkom godine u Mogorjelu. Tokom godine izvršena su sljedeća iskopavanja: 1. Reviziono kopanje na nekoliko preistorijskih tumulusa glasinakog tipa u području Sjevorskog; 2. Kasno-neolitsko naselje u Slatini kod Tolise; 3. Pokusno kopanje na kasno-neolitskom naselju Varoš kod Koraja; 4. Pokusno sondažno istraživanje preistorijskih naselja u Gor. Tuzli; 5. Pokusno kopanje kasnoantičke vile u Šipovu;

6. Nastavak istraživačkih radova na rimskoj vili III vijeka u Višićima kod Čapljine; 7. Završno iskopavanje bazilike VI vijeka u Tasovčićima kod Čapljine; 8. Nastavak iskopavanja antičkog naselja u Ilidži; 9. Istraživački radovi na antičkim naseljima u Založju kod Bihaća; 10. Istraživački radovi na antičkim nalazima u Gati kod Bihaća; 11. Iskopavanje srednjevjekovne crkve na Pijevčevoj Glavici kod Konjica; 12. Iskopavanje srednjevjekovne crkve u Zavali.

Sva ova iskopavanja obavljali su arheolozi muzeja.

Kao pomoć Zavodu NR Crne Gore referent je obavio zaštitno iskopavanje na lokalitetu u Gostilji, u Donjoj Zeti.

Pomažući Arhitektonskom sektoru referent je preuzeo dosta obimne konzervatorske radove na Starom gradu u Jajcu, što nije bilo predviđeno godišnjim planom. Isto tako je otpočeo konzervatorske radove na Starom gradu Doboru kod Modriče, a izvršio je prijem radova na Kamenitoj ćupriji u Kožetinu kod Ustikoline.

Zaštitna kopanja u Mokronogama kod Duvna, Cvilinu, kod Ustikoline i Sijekovcu kod Bos. Broda nisu izvedena zato što nadležni faktori nisu pokazali interes za to, a Zavod nije imao svojih finansijskih sredstava. Kopanje kod Oboraka izostalo je jer je ugroženost lokaliteta prestala. Izrada elaborata za konzerviranje planiranih starih gradova Konjica, Stoca i u Krajini nije mogla doći u obzir, jer za to nije bilo vanjskog saradnika. Konzervacija u Mogorjelu je izostavljena zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Na arheološkim poslovima radi jedan službenik a na poslovima zaštite nadgrobni spomenika direktor Zavoda.

ORIJENTALNA EPIGRAFIKA

Referent je upoznao novi teren u okolici Bileća, Stoca, Rogatice i područje od Ivančica do Knežine na kome su nađeni i evidentirani natpisi i interesantni islamski nadgrobni spomenici.

U okolici Sarajeva provedena je evidencija starijih i interesantnijih po oblicima i natpisima nišana na grobljima Bakija. Osim toga, izvršeno je fotosnimanje nišana i natpisa u dvorištu Sinanove tekije u Sarajevu i velikog groblja uz ovu tekiju.

U toku godine vršena je konzervacija orijentalnih natpisa i dekoracija na Sinanovoj tekiji u Sarajevu, pri čemu je referent radio kako na ispitivanju zapisa za dokumentaciju Zavoda, tako i na čišćenju, otkrivanju novih zapisa, injektiranju podklobučenja i na drugim poslovima konzervacije.

Na stručnim poslovima u samome Zavodu najviše je rađeno na stvaranju kartoteke orijentalnih natpisa. Tako je do polovine godine napisano preko 1000 kartona na koje su doslovno prepisivani natpisi, njihovi

prevodi, zatim navedeni ostali podaci o lokaciji, dimenzijama natpisa, vrsti pisma i t. d.

Kako se predviđao prelaz referenta u Zemaljski muzej, plan rada je izmijenjen utoliko što se u drugoj polovici godine prešlo na izradu evidencije spomenika po lokalitetima. Po završenom tome poslu vidi se da imamo 275 evidentiranih lokaliteta sa preko 2.500 orijentalnih natpisa.

Izrađen je i popis kopija natpisa iz koga se vidi da su dosada kopirana 162 natpisa od čega je 35 natpisa iz XVI i XVII vijeka kopirano na paus papiru (kopiranje se vrši u slučajevima kada nije moguće doći do fotosnimka).

Na molbu Zavičajnog muzeja u Travniku izrađen je popis orijentalnih rukopisa iz biblioteke Vehbije Smailkadića iz Travnika. Osim toga, izvršen je pregled manjih biblioteka na orijentalnim jezicima Šukrije Berbića i udove Mehmeda Kalabića iz Sarajeva.

FOTOSLUŽBA

Polovinom 1956 godine nastupio je dužnost jedan fotograf i oformljena je i počela sa radom u ovome Zavodu fotoslužba.

U ovome perioda radionica se postepeno razvijala tako da je početkom 1957 godine u potpunosti mogla da zadovolji potrebe Zavoda i pored toga što joj je u ovom periodu nedostajala neka oprema.

U toku 1957 godine glavni poslovi fotoslužbe bili su:

a) snimanje i izrada fotografija zaštićenih spomenika na terenu Republike po traženjima Otsjeka za evidenciju i dokumentaciju i pojedinih referenata.

b) sređivanje fotografija i negativa fototeke.

c) rad na filmovima koje su snimali pojedini referenti za potrebe svojih sektora.

Snimano na terenima Sarajevo, Foča, Goražde, Čajniče, Višegrad, Rudo, Prača, Dobrim, Sopotnica, Rogatica, Ustikolina, Odžak, Srednje, Ivančići, Crepoljsko, Igman, Ilidža, Ilijaš, Rajlovac, Ozren, Lomnica, Nevesinje i okolica. Na navedenim terenima snimljeno je oko 2000 snimaka i od istih izrađene fotografije.

U požaru je uništeno ukupno 127 fotografija o NOB-e spomenicima oko Sarajeva i oko 700 fotonegativa.

U toku 1957 godine fotograf Zavoda pohađao je Agfacolor tečaj koji se održao u Zagrebu.

STRUČNA BIBLIOTEKA I ZAŠTITA KNJIGA

Uređene su nove prostorije, izvršeno preseljenje i ponovo svrstavanje stručne biblioteke u Morića hanu. Nabavljena su dva nova ormara te izvršene neke druge nabavke i prepravke da bi se stvorili što bolji uslovi za pravilno funkcionisanje biblioteke.

Izvršeno je prebrojavanje zaliha naših izdanja i usklađivanje sa knjigama evidencije.

Primljen je čitav tiraž novog broja »Naših starina« (IV) i tokom godine vršeno je njegovo rasparčavanje zamjenom i prodajom. Sa nekoliko pisama ponudili smo prodaju naših izdanja pa su sa raznih strana počeli stizati brojne porudžbine za kupovinu.

Uz biblioteku vodi se zbirka novinskih isečaka koji se odnose na konzervaciju spomenika, koja je uređena po strukama i registrima.

Izrađen je referat o stanju knjiškog materijala u BiH za savjetovanje koje je održano u Zagrebu i

obavljen pokušaj da se riješi pitanje konzervacije toga knjiškog materijala.

Na popisu privatnih biblioteka se vrlo malo učinilo. Franjevci su nastavili sređivanje velike biblioteke u Kreševu, a u Sarajevu se nije moglo obaviti popisivanje biblioteke Osmana Sokolovića zbog toga što vlasnik nije mogao da pruži osnovne uslove za rad komisije.

Popis najstarijih ćirilskih rukopisnih knjiga nastavljen je i dovršen zahvaljujući angažovanju stručnjaka Istoriskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti iz Zagreba.

Krajem godine biblioteka Zavoda imala je 1.200 inventarisanih brojeva. Nažalost, požarom Morića hana biblioteka je veoma stradala.

U biblioteci radi jedan službenik.

EVIDENCIJA I DOKUMENTACIJA SPOMENIKA I PRIRODNIH RIJETKOSTI

Ovdje je radio jedan stalan službenik. Poslovi su bili usmjereni u prikupljanju novih podataka, prvenstveno o spomenicima koji su zaštićeni, zatim na stvaranje nove kartoteke i na unapređenje kartoteke da bi ova bila što preglednija i praktičnija za korištenje.

Radilo se na tome da svaki zaštićeni spomenik ima svoju potpunu legitimaciju (karton), pa su u tu svrhu

otvarani novi kao i vršene nadopune starih kartona (uz pomoć odnosnih referenata).

Otvoreni su dosijeji za sve zaštićene nepokretne objekte te je sva dokumentacija iz arhive Zavoda izdvojena i stavljena u odgovarajuće dosijeje. Signatura svakog dosijea unesena je u odgovarajući karton kao i inventar spomenika.

Povezan je inventar zaštićenih spomenika (tri inventara) sa izdatim rješenjima o zaštiti pojedinačnih spomenika. (Izvršena je nadopuna manjkavih rješenja i napisana su nova za spomenike koji nisu imali rješenja). Zbog nove administrativne podjele na srezove i opštine prišlo se razvrstavanju spomeničkih legitimacija u duhu te podjele što je dovelo do ispravaka u inventarima i drugim dokumentima.

Napravljen je katalog zaštićenih objekata u formi četverosistemnog pregleda: po vrstama objekata, po mjestima nalaza, po opštinama, i po godinama stavljanja pod zaštitu, čime je postignut potpuni pregled zaštićenog spomeničkog fonda u BiH.

Sa nekolicine objekata izvršeno je pravno skidanje zaštite.

Izvršeno je novo slaganje fotosnimaka i napravljen katalog fototeke prema četverosistemnom pregledu,

zatim je izvršeno povezivanje kartotečnih listova sa fotosnimcima.

U toku čitave godine pribavljani su i unošeni na određena mjesta gruntovni podaci o spomenicima kao i podaci o novim konzervatorsko-restauratorskim poslovima na njima.

Organizovano je i nadzirano popisivanje svih re-produkcija, fotosnimaka i originalnih slika i crteža iz novina, časopisa i pojedinih publikacija koji se odnose na spomenike kulture u BiH (preko vanjskih saradnika).

Prikupljani su i sređivani podaci o objektima koji nisu specijalno zaštićeni a imaju izvjesna spomenička svojstva.

RAD UPRAVE ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U MOSTARU

Rad Uprave u 1957 godini odvijao se uglavnom na poslovima sanacije fundamenata Starog mosta u Mostaru, dok je njena ostala aktivnost svedena na akcije spasavalačkog karaktera.

1. Radovi sanacije fundamenata Staroga mosta za koje je prvobitno predviđeno da će trajati samo 4 mjeseca potrajali su godinu dana (od decembra 1956 — decembra 1957 g.). Nastalo produženje je u uzročnoj vezi sa zakašnjenjem same izvedbe do koje je došlo usljed angažovanja izvođača («Elektrosond» iz Zagreba) na drugoj strani, a i zbog poznatog otvaranja akreditiva. Posljedice zakašnjele akcije (izvođač je propustio period najpovoljnijeg vodostaja i stigao s punim radom upravo u doba nepovoljnog vodostaja) su u znatnoj mjeri uticale na povećanje troškova, na fizičko otežanje izvedbe i vremensko produženje čitave akcije. Sanacija fundamenata je obuhvatila: — plombiranje kaverni pod desnim oporcem mosta i izvođenje injekcionih zavjesa na objema obalama, u terenu dna riječnog korita do sloja lapora, tj. od 5—15 m pod oba oporca. Nakon završenih radova, prema zakonskim propisima izvršen je tehnički prijem radova 11. XII. 1957., a njihova kolaudacija će se izvršiti početkom marta o. g. u Zagrebu.

Uprava je, prema svojim ugovornim obavezama, izvodila sve pomoćne radove — sa svojom radnom grupom i u svojoj režiji: radne skele na objema obalama, uređaj prostorija za smještaj 30 radnika preduzeća, kancelariju i magacine, plovni objekat, stolarske i kovačko-bravarske usluge u svojim radionicama i, preko ugovornih obaveza, dobavu materijala (cimenta i šljunka), kao i niz sitnih svakodnevnih usluga, nastojeći sa svoje strane da pomogne što uspješnijem i bržem izvođenju radova.

2. Nakon što je dobila kredit u iznosu od 1,000.000 dinara, od Komisije za vjerska pitanja Izvršnog vijeća NR BiH, Uprava je izvršila veći dio radova na konzervaciji starog konaka manastira Žitomislića. Tom su prilikom izrađeni uporedni tehnički snimci stanja prije konzervacije i nakon izvršenih radova i projekat za konačnu konzervaciju konaka — pošto je dobiveni kredit bio nedostatan.

3. Uz participaciju Zemaljskog zavoda i NOO Trebinje, Uprava je izvela radove popravke zvonika i krova na Arandelovoj crkvi u selu Arandelovu kod Lastve, koju je oštetio udar groma.

4. Izvršena je sanacija objekata u mostarskom Kujundžiluku: izolacija od vlage, podziđivanje terena i ruševina, kao i unutrašnja obrada objekata: postavljanje i malterisanje plafona, zidova i sl.

5. U kuli na desnoj obali Neretve, zvanjoj »Halebionovka«, vršeni su, i još su u toku, radovi ispitivanja i studija za njenu konzervaciju. U toku radova otkrivena je duboka pukotina — duž zida na južnoj strani

— duga približno 10 metara, koju prati druga manja na suprotnoj strani. Ovaj nalaz nužno je izazvao potrebu da se iz danjih (triju) bojeva izbaci ubačenih 80 kub. metara nasipa i da se izvrši detaljna analiza objekta radi potpune i temeljite konsolidacije. Tom prilikom je utvrđeno: da kula datira iz predturskog perioda, naprotiv dosada ustaljenog mišljenja da je turska građevina; da je pretrpila dvije krupne adaptacije turskog perioda i da je posljednja od njih ona koju je zateklo naše doba.

6. Izvršeno je rušenje trošnih zidova i objekata u neposrednoj okolini tzv. Kresine medrese; konzerviran je čitav sjeverni zid medrese; uređen je park i njegov ulazni dio u granicama građevinske linije budućeg objekta.

7. Staru magazu »Sinovi R. Šaina« Uprava je adaptirala za svoje radne prostorije.

8. Izvršena je popravka krova na džamiji u Donjoj mahali; na kući Muje Muštovića u kojoj se nalazila ilegalna štamparija kao spomenik iz NOB-e; i na kući Živote Neimarovića, u Bjelušinama, također spomeniku iz NOB-e.

9. Popravljeni su ploče na šerifi Roznamendžijine džamije; restauriran prozor sa kemenim perforacijama, mihrab i mimeter, koji su bili polomljeni.

10. Od manjih radova izvršeni su: izrada 14 novih prozora na Kajtažovoj kući; popravljeni su i minimizirana sva gvozdena vrata u Kujundžiluku; istesane su kamene ploče i pragovi za popunjavanje polomljene kaldrme na Starom mostu; iskopani su drenažni kanali iza objekata u Hendeku i izveden je niz uslužnih radova i popravki na starim kućama — za Stambenu upravu i za privatnike (2 kuće u Jusovini, 2 u Priječkoj čaršiji, 2 na Šemovcu i 1 u Šehitluku) kao i sitniji radovi opravki.

Pored navedenih konzervatorskih radova Uprava je razvila živu aktivnost na izradi projekata i elaborata za radove koji predstavljaju u 1958 i narednim godinama. Treba istaći i tijesnu suradnju koju je postigla Uprava sa Urbanističkim zavodom BiH, koji radi na razradi urbanističkog plana grada Mostara. Uprava je, tokom 1957, ostvarila saradnju i sa Saveznim institutom za zaštitu spomenika FNRJ, sa Zavičajnim muzejom u Trebinju, saradnju sa organima privrede, Komunalnih poslova i sa komorama trgovinske, zanatske i ugostiteljske službe.

Djelatnost Uprave nije bila ograničena samo na konzervatorske zahvate na arhitektonskim spomenicima. Između ostalog arheolog i likovno-konzervatorski stručnjak učestvovali su u ekipi Zavoda na rekognosciranju terena u dolini Trebišnjice a obišli su i nekoliko arheoloških lokaliteta svoga područja u svrhu njihovog upoznavanja u prikupljanju podataka za evidenciju Uprave.